

EKSPLOKATIVNA I KONFIRMATORNA FAKTORSKA ANALIZA SKALE NACIONALISTIČKOG SINDROMA (SNS-1)

Zlatko Šram

Viši znanstveni suradnik

Institut za migracije i narodnosti Zagreb

SAŽETAK

U ovom smo istraživanju nastojali utvrditi nalaze li se nacionalna afektivna vezanost, ksenofobija, antisemitizam, percepcija nacionalnomanjinske prijateljnosti i mentalitet nacionalnoga opasnog stanja u takvim međusobnim relacijama da na latentnoj razini višega reda formiraju homogen i unutarnje koherentan stavovski konstrukt nacionalističkog sindroma. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 368 studenata Sveučilišta u Zagrebu. Da bismo utvrdili dimenzionalnost i konstruktnu validnost Skale nacionalističkog sindroma od 15 čestica (SNS-1), primijenili smo eksploratornu i konfirmatornu faktorsku analizu. Eksploratornom faktorskom analizom ekstrahirana su tri faktora nazvana ksenofobija i antisemitizam, percepcija prijateljnosti nacionalnoj sigurnosti i nacionalna afektivna vezanost. Konfirmatorna faktorska analiza je pokazala da trodimenzionalni model nacionalističkog sindroma nije posve zadovoljio postavljene kriterije pristajanja, ali ga ne treba u potpunosti odbaciti, jer se komparativni indeksi slaganja nalaze na graničnim razinama prihvatljivosti. Na razni faktora drugog reda model nacionalističkog sindroma ima zadovoljavajuće indekse pristajanja uz dopuštenu razinu standardne pogreške (SRMR= .06, RMSEA= .09, GFI= .88, AGFI= .84 CFI= .95, NFI= .95). U tom je smislu potvrđen teorijski model nacionalističkog sindroma kao unutarnje koherentnog sustava (1) etničkog ekskluzionizma, (2) percepcije prijateljnosti, i (3) snažne nacionalne afektivne identifikacije ili vezanosti. Visoka pouzdanost cijele skale SNS-1 (alfa=.89) pokazala je da se skala može koristiti kao korisna i pouzdana mjera nacionalističkog sindroma u različitim istraživanjima u području sociologije i političkih znanosti. Visoka pouzdanost faktorski ekstrahiranih subskala pokazuju da se one mogu koristiti kao zasebne mjere nacionalističkog sindroma.

KLJUČNE REČI: nacionalistički sindrom, nacionalizam, percepcija prijateljnosti, konfirmatorna faktorska analiza

1. UVODNA RAZMATRANJA

Koncept nacionalizma može se izučavati na različitim razinama analize i s različitim aspektata, te ga je stoga teško definirati na način koji bi bio općeprihvaćen u društvenim znanostima. Tako se npr. nacionalizam može izučavati kao određena politička ideologija (Conversi 2012, Freedon 1998, Zaslove 2009), kao proces stvaranja nacije ili uspostavljanja nacionalne države (Wimmer i Feinstein 2010), kao individualna politička orijentacija (Dekker, Darina i Hoogendoorn 2003, Reeskens i Wright 2013), socijalno-antropološki konstrukt (Gingrich 2006, Jaspal 2012) ili pak kao prostor određenih etničkih stavova koji upućuju na postojanje nacionalističkog sentimenta (Breuilly 1996, Fenton 2012, Hjern i Schnabel 2010, Ting 2008). Drugim riječima, izučavanju fenomena nacionalizma može se pristupiti s politološkoga, sociološkog, antropološkog, povijesnog ili političko-psihološkog stajališta. Upravo različita disciplinarna polazišta u izučavanju nacionalizma i primjena različitih metodologijskih postupaka u njegovu mjeranju, dovode do različitih nejasnoća u pogledu konceptualizacije i operacionalizacije fenomena nacionalizma. Dodatnom zamagljivanju koncepta i mjerenja nacionalizma pridonose autori koji „nacionalističko“ identificiraju s percepcijom nacionalne superiornosti i orijentacije prema nacionalnoj dominaciji (npr. Kimmelmeir i Winter 2008, Kosterman i Feshbach 1989) koji nedovoljno razlikuju političko-psihološko značenje i izvore etnocentrizma i nacionalizma (npr. Kangrga 2002, Sekulić i Šporer 2006, Todosijević 1995), koji nacionalizam definiraju u terminima snažne nacionalne vezanosti i izrazite svijesti o pripadnosti vlastitoj naciji (Cottam, Dietz_Uhler, Mastors i Preston 2010, Kissane i Sitter 2013, Križanec i Čorkalo Biruški 2009, Sidanius, Feshbach, Levin i Pratto 1997) ili pak nacionalizam definiraju s pomoću različitih drugih koncepata, kao što su npr. šovinizam, kolektivna narcisoidnost ili slijepi patriotizam (Coenders i Scheepers 2003, Golec de Zavala, Cichocka i Bilewicz 2013, Lieven 2004, Schatz, Staub i Levine 1999).

Neujednačenost u definiranju i mjeranju nacionalističkog sindroma uvelike otežava predikciju političkoga, socijalnog i ekonomskog ponašanja pojedinca i određenih društvenih ili nacionalnih skupina u potencijalno konfliktnom povijesno-političkom kontekstu. Važnost konceptualizacije, operacionalizacije i konstrukcije instrumenta za mjerenje nacionalističkog sindroma zacijelo je važna u području izučavanja migracijskih procesa (Ariely 2012), nacionalne sigurnosti (Griffith 2010, Melander 2009), globalizacijskih procesa (Olzak 2011) i ekonomskih odnosa (Chorafas 2010, Solt 2011). Konfuzija u konceptualizaciji i operacionalizaciji nacionalističkog sindroma kao političko-psihološkog konstrukta zasigurno generira njegovu slabu eksplanatornu snagu, otežava izgradnju jedne integralne teorije

nacionalizma, a na empirijskoj razini onemogućuje valjanu interpretaciju nalaza dobivenih na temelju istraživanja u različitom povijesnom i političkom kontekstu. Za razliku od povijesno-razvojnog i političkog pristupa u izučavanju nacionalizma, na razini individualne političke orijentacije znatno je kompleksnije definirati nacionalizam koji u biti prezentira sklop različitih individualnih etničkih stavova i sentimenata, odnosno strukturu nacionalističkog sindroma. Mogli bismo dakle, u idealno-tipskom smislu, fenomenologiju nacionalizma tretirati kao povijesno-političke procese koji rezultiraju pojavom određene nacionalističke ideologije s jedne strane te kao inter- i intrapsihičke procese koji rezultiraju pojavom nacionalističkog sindroma u obliku određenih internaliziranih etničkih stavova i sentimenata. Iako se u ovom radu primarno bavimo konstruktom nacionalističkog sindroma, to ne znači da nam on u određenoj mjeri neće pružiti mogućnost implicitnog zaključivanja o političko-psihološkoj pozadini strukturiranosti i dinamici potencijalne nacionalističke ideologije te njezinim socijalnim i političkim posljedicama.

Budući da nacionalistički sindrom u ovom radu primarno tretiramo kao stavovski konstrukt, odnosno složenicu različitih mišljenja, vjerovanja, vrijednosnih prosudbi i emocionalne involviranosti, nameće se pitanje što je ustvari „objekt“ stava za koji pretpostavljamo da u svojoj pozadini ima političkopsihološko značenje nacionalističkog sindroma. U ovom smo istraživanju nacionalistički sindrom definirali kao sustav relativno povezanih etničkih orijentacija i sentimenata koji na (1) afektivnoj razini upućuje na snažnu nacionalnu identifikaciju (nacionalna afektivna vezanost); na (2) kognitivnoj razini ukazuje na prisutnost percepcije prijetnje (percepciju prijetnje koja dolazi od nacionalnih manjina – nacionalnomanjinska prijetnja; percepciju prijetnje koja dolazi od neprijateljski raspoloženih naroda i država – mentalitet nacionalnoga opsadnog stanja) i predrasuda (antisemitizam); (3) na potencijalnoj biheviornalnoj razini ukazuje na etnički ekskluzionizam (ksenofobija). Vidimo da smo osim koncepata kao što su nacionalna afektivna vezanost, ksenofobija i antisemitizam, u konceptualizaciji i operacionalizaciji konstrukta nacionalističkog sindroma koristili i koncept percepcije prijetnje. Nastojali smo da se u samoj strukturi konstrukta nacionalističkog sindroma implicite nalazi teorijski koncept koji, između ostalog, može ležati u njegovoj političko-psihološkoj pozadini.

U literaturi se, naime, koncept percepcije prijetnje smatra jednim od najboljih pojedinačnih prediktora ili eksplanatornom varijablom različitih oblika etničkog ekskluzionizma i netolerancije (Canetti-Nisim, Ariely i Halperin 2008, Quillian 1995, Stephen i Stephen 2001), nacionalne identifikacije (Cameron, Duck, Terry i Lalonde 2005, Falomir-Pichastor i Frederic 2013, Verkuyten 2009) autoritarnosti (Canetti, Halperin, Hofstede, Shapira

i Hirsch-Hoefler 2009, Cohrs 2013, Feldman i Stenner 1997), predrasuda (Legault i Green-Demers 2012, McLaren 2003, Stephen i Stephen 2000) i ideoloških orijentacija (Duckitt i Fisher 2003, Jost, Napier, Thorisdottir, Gosling, Palfai i Ostafin 2007, Lahav i Courtemanche 2012). Percepcija prijjetnje se dakle nalazi u socijalnoj i političkopsihološkoj pozadini različitih obrazaca ekskluzionizma u etničkim i drugim socijalnim interakcijama te snažne nacionalne identifikacije i nekritičke afektivne vezanosti za svoju naciju, različitih oblika autoritarnosti, vrsti predrasuda te ideologija koje mogu prezentirati perceptivnu distorziju i iskrivljenost. U tom slučaju kombinacija različitih obrazaca etničkog ekskluzionizma i percepcije prijjetnje može se nalaziti u pozadini određene autoritarne političke ideologije. Upravo ta perceptivna iskrivljenost realnosti može u nekim slučajevima generirati ne samo različite oblike socijalne i političke izolacije pojedinih etničkih i društvenih grupa, diskriminaciju njihovih članova, nego ponekad može u određenom političko-povijesnom kontekstu dovesti i do njihova uništenja (Hetherington i Suhay 2011, Huddy, Feldman i Weber 2007, Oxman-Martinez i sur. 2012).

U ovom smo istraživanju, dakle, nastojali utvrditi nalaze li se nacionalna afektivna vezanost, ksenofobija, antisemitizam, percepcija nacionalnomanjinske prijjetnje i mentalitet nacionalnoga opsadnog stanja u takvim relacijama da na latentnoj razini višega reda formiraju homogeni i unutarnje koherentni stavovski konstrukt, odnosno predstavlja li skala nacionalističkog sindroma (*SNS-1*) pouzdan mjerni instrument koji se može koristiti u različitim politološkim, sociološkim i psihološkim istraživanjima. Odnos među tim konceptima zapravo nam predstavlja teorijsku pozadinu nacionalističkog sindroma. Na razini primarnih faktora pretpostavili smo da će nacionalistički sindrom predstavljati višedimenzionalni stavovski konstrukt. Imajući na umu istraživanja koja su utvrdila međusobnu povezanost različitih dimenzija etničkog ekskluzionizma, međusobnu povezanost različitih dimenzija percepcije prijjetnje te nacionalne afektivne vezanosti (implicirajući postojanje snažne nacionalne identifikacije), pretpostavili smo trofaktorski model nacionalističkog sindroma. Istraživanja su naime pokazala da postoji pozitivna povezanost između antisemitizma i ksenofobije (Bergman 1997, Fertig i Schmidt 2011, Krumpal 2012) a koja se osobito uspostavlja u psihodinamičnom sklopu i pod utjecajem autoritarne socijalizacije (Bohm 2010, Raden 1999).

Druga su istraživanja ukazala na supstancijalnu povezanost između percepcije unutarnje i vanjske prijjetnje (Šram 2010) te nacionalnomanjinske prijjetnje i mentaliteta opsadnog stanja (Canetti-Nisim, Ariely i Halperin 2008, Golec de Zavala i Cichočka 2012) a pod snažnim utjecajem kolektivnog pamćenja fizičkog nasilja u interetničkim konfliktima (Bar-Tal 2003). Isto tako, bez snažne emocionalne zasićenosti, odnosno

snažne nacionalne identifikacije, teško je zamisliti strukturu nacionalističkog sindroma ili sentimenta (David i Bar-Tal 2009, Davidov 2011, Druckman 1994, Šram 2010, Weiss 2003). Da bismo testirali dimenzionalnost i teorijski model nacionalističkog sindroma koji smo definirali kao unutarnje koherentan sustav percepcije prijetnje (kognitivna komponenta), etničkog ekskluzionizma (potencijalno bihevioralna komponenta) i snažne nacionalne vezanosti (afektivna komponenta), primijenili smo eksploratornu faktorsku analizu (EFA) i konfirmatornu faktorsku analizu (CFA). Faktorske strukture dobivene eksploratornom faktorskom analizom često ne rezultiraju dobrim indeksima pristajanja (fitovima) konfirmatorne faktorske analize provedene na istom uzorku (Van Prooijen i Van Der Kloot, 2001). Osnovno pitanje na koje treba odgovoriti CFA jest odgovara li faktorska struktura rezultatima EFA.

2. ZNANSTVENA METODA: INSTRUMENTI, ISPITANICI I REZULTATI

Ispitivanje je provedeno na prigodnom uzorku studenata Zagrebačkog sveučilišta (N=368). U uzorku je bilo 62% studenata i studentica koji se školuju na fakultetima društvenih i humanističkih znanosti (Filozofski fakultet, Hrvatski studiji), 30% na fakultetima tehničkih znanosti (Arhitektonski fakultet i Fakultet elektrotehnike i računarstva) i 8% na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu. Prosječna dob ispitanika bila je 21 godina, a 63% su bili ženskog spola. Svi su ispitanici bili hrvatske nacionalnosti. Uпитnik je grupno primijenjen tijekom redovite nastave na fakultetima. Istraživanje je provedeno u sklopu većeg istraživanja etničkih stavova i političkih orijentacija zaagrebačkih studenata.

Skala nacionalističkog sindroma (SNS-1) razvijena je na temelju izbora čestica etničkih stavova i sentimentata koje definiraju pet subdimenzija (*tablica 1*): (1) nacionalna afektivna vezanost koja pokazuje postojanje snažnog osjećaja nacionalne identifikacije gdje vlastita nacija za pojedinca predstavlja njegov „alter ego“ (Šram 2008) (kodovi: ns1, ns2, ns3), (2) ksenofobija koja upućuje na antiimigracijski sentiment ili snažnu socijalnu distancu prema radnicima migrantima (kodovi: ns7, ns8, ns9) (Halperin, Canetti-Nisim i Pedahzur 2007), (3) antisemitizam koji ukazuje na prisutnost predrasuda prema Židovima u sferi poštenja i moći Židova u poslovnom svijetu (Selznick i Steinberg 1969) (kodovi: ns10, ns11, ns12), (4) percepcija nacionalnomanjinske prijetnje koja ukazuje na prijetnju nacionalnoj sigurnosti od strane nekih nacionalnih manjina (Canetti-Nisim i sur. 2009) (kodovi: ns4, ns5, ns6), (5) mentalitet nacionalnoga opsadnog stanja ukazuje na osjećaj nacionalne ugroženosti, odnosno na ono mentalno stanje u kojem članovi određene nacije održavaju centralno

vjerovanje da drugi narodi i države imaju prema njima snažne neprijateljske namjere (Bar-Tal i Antebi 1992) (kodovi: ns13, ns14, ns15).

Tablica 1. Skala nacionalističkog sindroma (SNS-1)

kod	varijabla	moгуći odgovori
ns1	Ljubav prema svojoj naciji jedan je od najljepših osjećaja koje čovjek može imati.	1 2 3 4 5
ns2	Uvijek se razljutim kad netko loše govori o mojoj naciji.	1 2 3 4 5
ns3	Svaku uvredu nanесenu mojoj naciji doživlјavam kao napad na vlastitu osobu.	1 2 3 4 5
ns4	Postoje nacionalno manjinske političke stranke kojima ne bi trebalo dopustiti da budu u našem državnom parlamentu.	1 2 3 4 5
ns5	Neke nacionalne manjine ugrožavaju sigurnost naše zemlje.	1 2 3 4 5
ns6	Neke nacionalne manjine pokušavaju politički destabilizirati našu državu.	1 2 3 4 5
ns7	Ne bih volio živjeti u susjedstvu s radnicima migrantima.	1 2 3 4 5
ns8	Nikad ne bih odobrio da netko iz moje obitelji zasnuje brak s radnikom migrantom.	1 2 3 4 5
ns9	Veći broj radnika migranata u našoj zemlji ugrozio bi hrvatski narod, jer se ne bi moglo spriječiti da zasnivaju brakove s našim djevojkama.	1 2 3 4 5
ns10	Židovi nisu tako poštenі u poslu kao što su to drugi poslovni ljudi.	1 2 3 4 5
ns11	Židovi imaju previše moći u poslovnom svijetu.	1 2 3 4 5
ns12	Židovi se koriste nepoštenim stvarima kako bi u nečemu napredovali.	1 2 3 4 5
ns13	Moj narod ima mnogo neprijatelja.	1 2 3 4 5
ns14	Naša je nacija danas ugrožena sa svih strana.	1 2 3 4 5
ns15	Uvijek postoji prijetnja koja dolazi od susjednih naroda.	1 2 3 4 5

Eksplozivnom faktorskom analizom pod modelom glavnih komponenti uz promax rotaciju ispitana je dimenzionalnost Skale nacionalističkog sindroma (SNS-1). Značajnost korelacijske matrice utvrđena je Bartlettovim testom, a pogodnost korelacijske matrice za faktorizaciju Kaiser-Meyer-Olkinovim testom adekvatnosti uzorkovanja (Fulgosi, 1984.). Bartlettov test značajnosti korelacijske matrice je visok ($\chi^2=2421,66$) i značajan uz rizik manji od 1%. Kaiser-Meyer-Olkinov indeks adekvatnosti uzorkovanja iznosio je 0,89, što pokazuje da je matrica korelacija varijabli mjernog instrumenta pogodna za provedbu faktorizacije. Prema Gutman-

ZLATKO ŠRAM
 EKSPLOKATIVNA I KONFIRMATORNA FAKTORSKA ANALIZA SKALE
 NACIONALISTIČKOG SINDROMA (SNS-I)

Kaiserovu kriteriju, dobivena su tri faktora sa značajnim svojstvenim vrijednostima (6,17, 1,58 i 1,18). Ekstrahiranim faktorima objašnjeno je 59,63% varijance. Rezultati promax rotacije prikazani su u tablici 2.

Tablica 2. Faktorska analiza Skale nacionalističkog sindroma (Nacsind-1) (rezultati iz matrice sklopa)

varijabla	faktorsko zasićenje
Faktor: Antisemitizam i ksenofobija	
Židovi se koriste nepoštenim stvarima kako bi u nečemu napredovali.	0,85
Židovi nisu tako poštteni u poslu kao što su to drugi poslovni ljudi.	0,85
Židovi imaju previše moći u poslovnom svijetu.	0,75
Ne bih volio živjeti u susjedstvu s radnicima imigrantima.	0,71
Nikad ne bih odobrio da netko iz moje obitelji zasnuje brak s radnikom imigrantom.	0,66
Veći broj radnika imigranata u našoj zemlji ugrozio bi hrvatski narod, jer se ne bi moglo spriječiti da zasnivaju brakove s našim djevojkama.	0,48
Faktor: Percepcija prijetnje nacionalnoj sigurnosti	
Naša je nacija danas ugrožena sa svih strana.	0,86
Moj narod ima mnogo neprijatelja.	0,81
Uvijek postoji prijetnja koja dolazi od susjednih naroda.	0,76
Neke nacionalne manjine pokušavaju politički destabilizirati našu državu.	0,57
Postoje nacionalno-manjinske političke stranke kojima ne bi trebalo dopustiti da budu u našem državnom parlamentu.	0,50
Neke nacionalne manjine ugrožavaju sigurnost naše zemlje.	0,49
Faktor: Nacionalna afektivna vezanost	
Uvijek se razljutim kad netko loše govori o mojoj naciji.	0,92
Svaku uvredu nanesenu mojoj naciji doživljavam kao napad na vlastitu osobu.	0,86
Ljubav prema svojoj naciji jedan je od najljepših osjećaja koje čovjek može imati.	0,78

Prvi faktor definiraju varijable koje upućuju na predrasude prema Židovima vezane uz njihovo poštenje i utjecaj u poslovnom svijetu. Židovi se percipiraju kao nepošteni i s prevelikim utjecajem u poslovnom svijetu. Sklop tog faktora također definiraju varijable koje ukazuju na socijalnu distancu prema imigrantima. Imigranti se doživljavaju kao nepoželjni u

susjedstvu i rodbinskim vezama. Taj smo faktor nazvali Antisemitizam i ksenofobija. Drugi faktor definiraju varijable koje upućuju na mentalitet nacionalnog opasnog stanja i percepciju prijatnje koja dolazi od strane određenih nacionalnih manjina. Drugim riječima, percepcija ugroženosti od drugih naroda i nekih nacionalnih manjina koje žive u državi definiraju sadržaj faktora koji smo nazvali Percepcija prijatnje nacionalnoj sigurnosti. Treći faktor upućuje na onu vrstu nacionalne identifikacije gdje nestaje granice između osjećaja vlastitog ega i nacionalnog kolektiviteta. Drugim riječima, nacionalna pripadnost poprima psihološka obilježja alter ega. Taj smo faktor nazvali Nacionalna afektivna vezanost. Veličine interfaktorskih korelacija (0,45; 0,50; 0,58) upućuju na zajedničko podrijetlo dobivenih dimenzija nacionalističkog sindroma, odnosno da je riječ o vrlo sličnom izvoru individualnih razlika (*tablica 3*). Rezultati eksplorativne faktorske analize drugog reda potvrdili su našu pretpostavku o postojanju općenitije dimenzije nacionalističkog sindroma kojim je objašnjeno 67,50% varijance (*tablica 4*).

Tablica 3. Matrica interfaktorskih korelacija dimenzija nacionalističkog sindroma

	Antisemitizam i ksenofobija	Percepcija nacionalne prijatnje
Antisemitizam i ksenofobija	-	-
Percepcija prijatnje nacionalnoj sigurnosti	0,58***	-
Nacionalna afektivna vezanost	0,45***	0,50***

Tablica 4. Faktorska analiza latentnih dimenzija nacionalističkog sindroma

varijabla	faktorsko zasićenje
F2 Percepcija prijatnje nacionalnoj sigurnosti	0,85
F1 Antisemitizam i ksenofobija	0,82
F3 Nacionalna afektivna vezanost	0,78

Da bismo utvrdili faktorsku i konstruktnu validnost Skale nacionalističkog sindroma, primijenili smo konfirmatornu faktorsku analizu uz pomoć softvera za strukturalno modeliranje (Preliis i Lisrel, verzija 8.54). Pojednostavljeno govoreći, konfirmatorna faktorska analiza je statistički snažnija procedura eksplorativne varijante, jer pomaže nepristrano testirati koliko pojedini teorijski zasnovan model (ili hipotetska latentna struktura) odgovara empirijskim podatcima. Poželjno je da model (konceptualiziran kao set međusobno povezanih matrica kovarijanci) što bolje pristaje

(odnosno da ima što bolji "fit") matrici kovarijanci u stvarnim podacima. Odsutnost dobrog pristajanja (ili nedovoljan "fit") obično znači da model nema dobru potporu u stvarnim podacima te da model treba modificirati ili posve odbaciti. Postoje različiti kriteriji podobnosti modela, odnosno indeksi slaganja empirijskih podataka s teorijskim modelom. Među njima se najčešće koriste hi-kvadrat test i njegova korekcija s obzirom na broj stupnjeva slobode (χ^2/ss ; relativni χ^2) te različiti indeksi komparativne podobnosti. Po pravilu se simultano koristi više komplementarnih indeksa od kojih u ovom radu navodimo: komparativni indeks pristajanja (CFI; *comparative fit index*), normirani indeks pristajanja (NFI; *normed index of fit*), standardiziranu prosječnu kvadratnu kovarijancu reziduala (SRMR; *standardized root mean-square residual*), mjeru odstupanja modela od populacije po stupnju slobode (RMSEA; *root mean-square error of approximation*), indeks najboljeg pristajanja (GFI, *goodness-of-fit index*) i indeks najboljeg pristajanja korigiran s obzirom na stupnjeve slobode (AGFI, *adjusted goodness-of-fit-index*).

Psihometričari se u potpunosti ne slažu u vrijednosti indeksa koje pokazuju je li struktura mjernog instrumenta dovoljno dobra, ali se slažu da te vrijednosti ne bi smjele biti manje od navedenih: vrijednosti CFI i NFI trebaju biti veće od 0,90 (Bentler 1992, Bentler i Bonett 1980), a SRMR vrijednosti (Hu i Bentler 1999) i RMSEA vrijednosti (Browne i Cudeck 1993.) trebaju biti manje od 0,10, GFI vrijednosti jednake ili veće od .85, a vrijednosti AGFI jednake ili veće od .80 (Cole 1987, Nunnally i Bernstein 1994). Drugim riječima, veće vrijednosti CFI i NFI te manje vrijednosti SRMR i RMSEA ukazuju na bolji model pristajanja. Vrijednost relativnog hi-kvadrata koja je manja od 3,00 najčešće se prihvaća kao model dobrog pristajanja, iako u praksi neki istraživači prihvaćaju i vrijednost od 5,00 (Mueller 1996.). Indeksi najboljeg pristajanja su koeficijenti u intervalu 0-1, a struktura instrumenta se to bolje slaže s pretpostavljenom što su indeksi bliže jedinici.

Konfirmatorna faktorska analiza Skale nacionalističkog sindroma na razini primarnih faktora ekstrahirala je trofaktorsku strukturu ili model nacionalističkog sindroma (*slika 1*). Prvi faktor definiraju varijable koje ukazuju na predrasude prema Židovima vezane uz njihovo poštenje i utjecaj u poslovnom svijetu. Židovi se percipiraju kao nepošteni i s prevelikim utjecajem u poslovnom svijetu. Sklop tog faktora također definiraju varijable koje upućuju na snažnu socijalnu distancu prema radnicima imigrantima. Prvi faktor smo nazvali *Antisemitizam i ksenofobija* (definiiraju ga čestice: Židovi nisu tako poštteni u poslu kao što su to drugi poslovni ljudi; Židovi imaju previše moći u poslovnom svijetu; Židovi se koriste nepoštenim stvarima kako bi u nečemu napredovali Ne bih volio živjeti u susjedstvu s radnicima migrantima; Nikad ne bih odobrio da netko iz moje

obitelji zasnuje brak s radnikom migrantom; Veći broj radnika migranata u našoj zemlji ugrozio bi hrvatski narod, jer se ne bi moglo spriječiti da zasnuju brakove s našim djevojkama).

Drugi faktor definiraju varijable koje ukazuju na mentalitet nacionalnog opasnog stanja i percepciju prijetnje koja dolazi od strane određenih nacionalnih manjina. Drugim riječima, percepcija prijetnje državnoj sigurnosti koja dolazi od strane nekih nacionalnih manjina koje žive u Hrvatskoj i percepcija prijetnje nacionalnoj sigurnosti koja dolazi od drugih naroda i država definiraju sadržaj faktora koji smo nazvali *Percepcija prijetnje nacionalnoj sigurnosti* (definiraju ga čestice: Moj narod ima mnogo neprijatelja; Naša je nacija danas ugrožena sa svih strana; Uvijek postoji prijetnja koja dolazi od susjednih zemalja; Postoje nacionalno manjinske političke stranke kojima ne bi trebalo dopustiti da budu u našem državnom parlamentu; Neke nacionalne manjine ugrožavaju sigurnost naše zemlje; Neke nacionalne manjine pokušavaju politički destabilizirati našu zemlju).

Treći faktor upućuje na onu vrstu nacionalne identifikacije gdje nestaje granice između osjećaja vlastitog ega i nacionalnog kolektiviteta. Drugim riječima, nacionalna pripadnost poprima psihološka obilježja alter ega. Taj smo faktor nazvali *Nacionalna afektivna vezanost* (definiraju ga čestice: Ljubav prema svojoj naciji jedan je od najljepših osjećaja koje čovjek može imati; Uvijek se razljutim kad netko loše govori o mojoj naciji; Svaku uvredu naneseu mojoj naciji doživljavam kao napad na vlastitu osobu).

U *tablici 5.* vidimo da model nacionalističkog sindroma na razini primarnih faktora nije posve zadovoljio postavljene kriterije pristajanja (goodness-of-fit indices), odnosno da empirijski podatci donekle odstupaju od hipotetskog modela. Možemo međutim uočiti kako se komparativni indeksi slaganja nalaze na graničnim razinama prihvatljivosti (CFI=0,90; NFI=0,89), a što znači da trodimenzionalni model nacionalističkog sindroma ne treba posve odbaciti.

ZLATKO ŠRAM
 EKSPLOKATIVNA I KONFIRMATORNA FAKTORSKA ANALIZA SKALE
 NACIONALISTIČKOG SINDROMA (SNS-1)

Tablica 5. Indeksi pristajanja za model nacionalističkog sindroma na razini primarnih faktora i na razini faktora drugog reda

	Nacionalistički sindrom	
	Primarni faktori	Faktor drugog reda
ss	90	87
χ^2	614,68	326,19
χ^2/ss	6,8	3,7
SRMR	0,26	0,06
RMSEA	0,13	0,09
CFI	0,90	0,95
NFI	0,89	0,95
GFI	0,81	0,88
AGFI	0,74	0,84

ss - stupnjevi slobode

χ^2 - hi-kvadrat

SRMR - standardized root mean-square residual

RMSEA - root mean-square error of approximation

CFI - comparative goodness-of-fit index

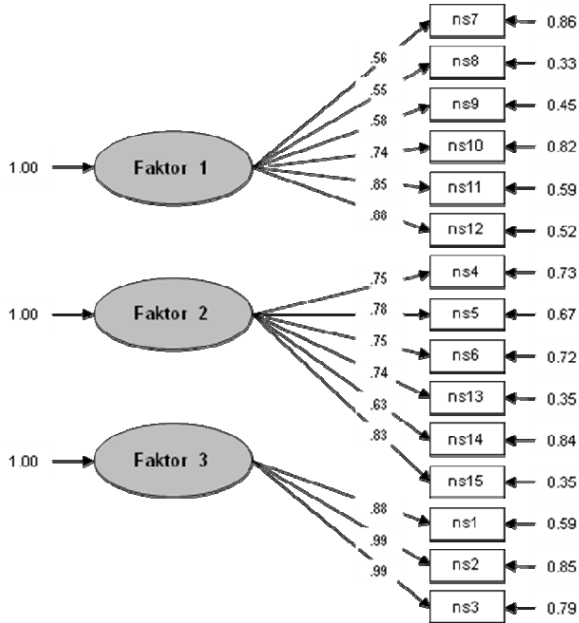
NFI - normed goodness-of-fit index

GFI - goodness-of-fit indeks

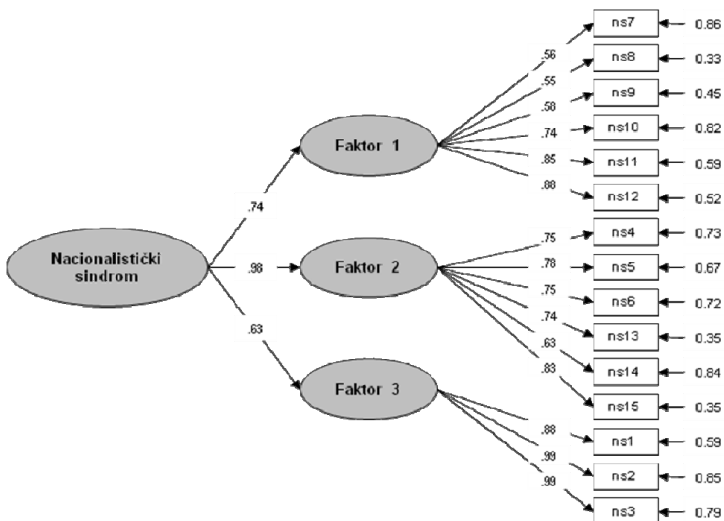
AGFI - Adjusted goodness-of-fit index

Na razini faktora drugog reda konfirmatornom faktorskom analizom ekstrahiran je jedan općenitiji faktor nacionalističkog sindroma (*slika 2*). U tablici 5. vidimo da model nacionalističkog sindroma na razini faktora drugog reda ima zadovoljavajuće indekse pristajanja uz dopuštenu razinu standardne pogreške. Vidimo dakle da nacionalistički sindrom mjereno skalom SNS-1 predstavlja teorijski utemeljen model kao faktor drugoga reda. Drugim riječima, hipotetska latentna struktura nacionalističkog sindroma na razini faktora drugog reda zadovoljavajuće korespondira s empirijskim podacima.

Slika 1. Konfirmatorna faktorska analiza Skale nacionalističkog sindroma na razini primarnih faktora

Slika 2. Konfirmatorna faktorska analiza višeg reda Skale nacionalističkog sindroma

3. POUZDANOST SKALE SNS-1

Eksploratorna faktorska analiza drugog reda upućivala je na postojanje zajedničkog podrijetla ekstrahiranih dimenzija nacionalističkog sindroma. Imajući na umu veličinu svojstvene vrijednosti na prvoj glavnoj komponenti (6.17), postotak objašnjene varijance (41,14%), veličinu faktorskih zasićenja na prvoj glavnoj komponenti (od 0,78 do 0,85) i visok Cronbachov koeficijent pouzdanosti (0,89), možemo Skalu nacionalističkog sindroma (SNS-1) tretirati kao unutarnje homogeni stavovski konstrukt. Izračunali smo također Cronbachov alfa koeficijent kako bismo utvrdili unutarnju konzistenciju skale. Cronbachov alfa za skalu od 15 čestica iznosi .896, što pokazuje visoku pouzdanost skale SNS-1. Na visoku pouzdanost skale ukazali su i drugi indikatori u analizi čestica, kao što je koeficijent diskriminativne valjanosti ili item-total korelacija i veličina Cronbachove alfe bez određene čestice (tablica 6). Utvrdili smo također visoku pouzdanost za svaku od subdimenzija nacionalističkog sindroma. Cronbachov alfa za *Antisemitizam i ksenofobiju* iznosi .83 (6 čestica), za *Percepciju prijatnje nacionalnoj sigurnosti* iznosi .82 (6 čestica), a za *Nacionalnu afektivnu vezanost* Cronbachov alfa koeficijent iznosi .83 (3 čestice).

Vrijednosti u koloni „item-total korelacije“ jesu korelacije između svake čestice i ukupnog rezultata postignutog na skali. U tablici 6. vidimo da se sve čestice nalaze u supstancijalnoj korelaciji s ukupnim rezultatom na skali SNS-1 (sve item-total korelacije kreću se između .49 i .63. Vrijednosti u koloni „Cronbachov alfa bez čestice“ jesu vrijednosti ukupne alfe ako određena varijabla (čestica) nije uzeta u obzir prilikom izračunavanja Cronbachova koeficijenta. Ukupna veličina alfe iznosi .89, što znači da bi se sve vrijednost alfe trebale kretati oko te vrijednosti. U tablici 6 vidimo da niti jedna od čestica ne bi bitno utjecala na pouzdanost skale kad bismo je izostavili iz izračuna Cronbachova koeficijenta.

Tablica 6. Item-total korelacije čestica skale SNS-1 i Cronbachov alfa bez varijable

Čestica	Item-tota korelacija	Cronbachov alfa bez čestice
ns1	.52	.89
ns2	.54	.89
ns3	.58	.88
ns4	.55	.89
ns5	.63	.88
ns6	.63	.88
ns7	.51	.89
ns8	.54	.89
ns9	.62	.88
ns10	.59	.88
ns11	.52	.89

ns12	.60	.88
ns13	.60	.88
ns14	.49	.89
ns15	.60	.88

Na temelju utvrđene homogenosti i pouzdanosti skale Nacsind-1 možemo konstrukt nacionalističkog sindroma tretirati kao kompozitnu varijablu dobivenu zbrajanjem umnožaka brojevnih vrijednosti na Skali nacionalističkog sindroma. Raspon rezultata kreće se od 15 do 65, dok aritmetička sredina iznosi 34, uz standardnu devijaciju od 10.70 (*tablica 7*). Vrijednost koeficijenta asimetričnosti distribucije (skewness) iznosi .19, a njegova standardna pogreška iznosi .12. Dobivene vrijednosti pokazuju da distribucija rezultata na skali *SNS-1* ne pokazuje značajniju asimetričnost distribucije (vrijednosti su blizu nule). Vrijednosti koeficijenta spljoštenosti (kurtosis) distribucije rezultata iznose -.56, a njegova standardna pogreška .25, što upućuje na postojanje određene tendencije prema spljoštenosti distribucije (*tablica 8*). Kolmogorov-Smirnovljevim testom također nije utvrđeno da distribucija rezultata dobivenih primjenom skale *SNS-1* odstupa od normalne distribucije ($K-S z = .87$; $p = .436$).

Tablica 7. Deskriptivni statistici bodova postignutih kompozitnoj varijabli nacionalističkog sindroma mjenenog skalom *SNS-1*

	N	minimalan rezultat	maksimalan rezultat	aritmetička sredina	standardna devijacija	varijacija
nacionalistički sindrom	365	15	65	34.93	10.70	114.69

Tablica 8. Deskriptivni statistici asimetričnosti i spljoštenosti distribucije rezultata na skali *SNS-1*

	N	koeficijent asimetričnosti (skewness)	standardna pogreška (skewness)	koeficijent spljoštenosti (kurtosis)	standardna pogreška (kurtosis)
nacionalistički sindrom	365	.19	.12	-.56	.25

4. DISKUSIJA I ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rezultati eksploratorne i konfirmatorne faktorske analize (CFA) pokazali su da na razini primarnih faktora nacionalistički sindrom predstavlja višedimenzionalni stavovski konstrukt koji definiraju tri faktora: *Antisemitizam i ksenofobija*, *Percepcija prijetnje nacionalnoj sigurnosti* te *Nacionalna afektivna vezanost*. Struktura prvog faktora nije samo potvrdila

neke prijašnje nalaze o povezanosti ksenofobije i antisemitizma (Bergman 1997, Fertig i Schmidt 2011, Krumpal 2012), nego je i ukazala da ta dva koncepta imaju vrlo slično socijalnopsihološko značenje i političkopsihološku pozadinu u socijalnim interetničkim relacijama. Imajući na umu da se koncept ksenofobije može tretirati kao indikator etničkog ekskluzionizma (Raijman 2012, Scheepers, Gijsberts i Coenders 2002), a koncept antisemitizma kao indikator predrasuda (Golec de Zavala i Cichocka 2012, Kovacs 2010), možemo zaključiti da strukturalna povezanost antisemitskih predrasuda i etničkog ekskluzionizma upućuje na određenu kognitivno-bihevioralnu komponentu nacionalističkog sindroma.

Strukturu drugog faktora definiraju mentalitet nacionalnog opasnog stanja i percepcija nacionalnomanjinske prijetnje, odnosno prisutnost percepcije prijetnje koja dolazi od strane određenih nacionalnih manjina s jedne, i percepcija prijetnje koja dolazi od strane drugih naroda i država s druge strane. Sadržaj i političkopsihološko značenje drugog faktora upućuje na prisutnost percepcije prijetnje nacionalnoj sigurnosti koja dolazi od strane unutarnjih i vanjskih neprijatelja, odnosno označava kognitivnu komponentu nacionalističkog sindroma. Time su potvrđeni nalazi onih istraživanja koji su utvrdili povezanost između različitih tipova percepcije prijetnje, neovisno o tome je li riječ o relističnim ili simboličkim prijetnjama (Canetti-Nisim, Ariely i Halperin 2008, Golec de Zavala i Cichocka 2012, Šram 2010).

Treći faktor pokazuje prisutnost snažne nacionalne identifikacije ili vezanosti gdje nestaje granica između nacionalnog kolektiviteta i vlastitog ega, odnosno gdje nacionalna pripadnost i identifikacija poprimaju obilježja „alter ega“. Izdvojenost nacionalne afektivne vezanosti na razini primarnih faktora ukazuje na specifičnost afektivne komponente u sklopu nacionalističkog sindroma i etnocentrizma, a na što su upućivali i nalazi drugih istraživanja (Bizumić, Duckitt, Popadić, Dru i Krauss 2009, Šram 2008, 2010). Drugim riječima, to znači da afektivne komponente etnocentrizma ili nacionalističkog sindroma ne moraju nužno činiti unutarnje homogeni jednodimenzionalni stavovski konstrukt. Možda bi u nekoj budućoj verziji skale za mjerenje nacionalističkog sindroma trebalo izostaviti afektivnu komponentu, a fokusirati se samo na dimenzije etničkog ekskluzionizma i percepcije prijetnje nacionalnoj sigurnosti. U tom bismo slučaju vjerojatno imali pouzdaniji kognitivno-bihevioralni model nacionalističkog sindroma.

Iako model nacionalističkog sindroma na razini primarnih faktora konfirmatorne faktorske analize nije posve zadovoljio postavljene kriterije pristajanja (*goodness-of-fit indices*), ipak smo vidjeli da faktorska struktura EFA korespondira s faktorskom strukturom CFa, odnosno da trodimenzionalni model nacionalističkog sindroma mjerenim skalom SNS-1 ne treba

posve odbaciti. Drugim riječima, to znači da konstrukt nacionalističkog sindroma može biti lociran na dvjema razinama konceptualne širine: (a) na nižoj, trodimenzionalnoj razini izražavanja nacionlističkog sindroma i (b) na višoj razini generalizacije, tj. na jednodimenzionalnoj razini faktora drugog reda. Vidjeli smo, naime, da je na razini faktora drugog reda EFA i CFA izlučila jednodimenzionalni konstrukt nacionalističkog sindroma kojim je objašnjen veliki postotak varijance, odnosno koji je imao zadovoljavajuće indekse pristajanja uz dopuštenu razinu standardne pogreške. U tom je smislu potvrđen teorijski model nacionalističkog sindroma kao unutarnje koherentnog sustava etničkog ekskluzionizma (potencijalna bihevioralna komponenta), percepcije prijete (kognitivna komponenta) i nacionalne afektivne vezanosti (afektivna komponenta). Prema tome, nacionalistički sindrom, kao i mnogi drugi konstrukti u socijalnoj i političkoj psihologiji, ima hijerarhijsku strukturu koja omogućuje predikciju rezultata na užoj razini po pojedinim subdimenzijama i na jednoj općenitijoj razini. Ovisno o problemu i ciljevima istraživanja, jednom se može koristiti višedimenzionalni koncept, a drugi put se može fokusirati na ukupni koncept nacionalističkog sindroma. Osim potvrđenoga teorijskog modela nacionalističkog sindroma kao faktora višeg reda, skala za njegovo mjerenje (SNS-1) pokazala se visoko pouzdanim mjernim instrumentom koji se može koristiti u različitim politološkim, sociološkim i psihološkim istraživanjima, ali isto tako i njezine subdimenzije.

Imajući na umu rezultate dobivene konfirmatornom faktorskom analizom i visoku pouzdanost skale SNS-1, nacionalistički sindrom možemo tretirati kao jednodimenzionalni stavovski konstrukt na višoj konceptualnoj razini. Političkopsihološke odrednice nacionalističkog sindroma mjerenog skalom SNS-1 jesu: (a) Nacionalna identifikacija u čijoj se afektivnoj pozadini gubi granica između „mi“ i „ja“, tj. gdje je nacija i nacionalna pripadnost postala integralnim dijelom individualne identifikacije (alter ego); (b) postojanje predrasuda prema Židovima u pogledu njihova poslovnog morala i financijske moći u poslovnom svijetu te postojanje stereotipa kao opravdanje tih predrasuda (Crandall, Bahns, Warner i Schaller 2011); (c) potencijalno isključivanje stranaca odnosno radnika migranata iz prostora neposrednih socijalnih transakcija; (d) nepovjerenje prema nekim nacionalnim manjinama koje se percipiraju kao prijete državnoj sigurnosti; i (e) osjećaj nacionalne ugroženosti od strane drugih naroda i država koji se percipiraju kao prijete nacionalnoj sigurnosti. Potvrđena je dakle generalna teorijska postavka da u političkopsihološkoj pozadini snažne nacionalne identifikacije i etničkog ekskluzionizma postoji percepcija prijete (Cameron, Duck, Terry i Lalonde 2005, Canetti-Nisim, Ariely i Halperin 2008, Falmoir-Pichastor i Frederic 2013, Stephen i Stephen 2001, Quillian 1995, Verkuyten 2009). U našem konkretnom

slučaju percepcija prijetnje nacionalnoj sigurnosti nalazi se u političkop-sihološkoj pozadini etničkog ekskluzionizma i snažne nacionalne identifikacije, odnosno vezanosti.

Strukturalna povezanost snažnog osjećaja nacionalne identifikacije s konceptom percepcije prijetnje ne mora uvijek upućivati na njihovu uzročno-posljedičnu vezu, iako se percepcija prijetnje u postavljanju strukturalnih modela najčešće stavlja u poziciju „uzročne“, nezavisne ili eksplanatorne varijable (Canetti-Nisim, Ariely i Halperin 2008, Halperin, Canetti-Nisim i Pedahzur 2008). Snažna nacionalna identifikacija doduše može u danom političko-povijesnom kontekstu biti „posljedica“ percepcije realistične prijetnje ili konflikta, ali isto tako može biti „uzrok“ percepcije prijetnje, odnosno pridonijeti da se određene nacionalne manjine, Židovi, imigranti te druge države i narodi percipiraju kao izvor prijetnje državnoj i nacionalnoj sigurnosti zemlje (Šram 2010). Prema tome, snažna nacionalna identifikacija može biti antecedens percipirane prijetnje koja dolazi iz vanjskih grupa, ali i konsekvens percipiranja prijetnje (Verkuyten 2009). U svakom slučaju, skloniji smo prihvatiti teorijski model unutar kojeg se postulira da percepcija prijetnje, napose tip prijetnje koji se odnosi na državnu i nacionalnu sigurnost, znatno pridonosi razvoju i izražavanju nacionalne identifikacije, odnosno koja implicira prisutnost snažne nacionalne afektivne vezanosti (Falomir-Pichastor i Frederic 2013, Li i Brewer, 2004). Izražavanje snažne nacionalne afektivne vezanosti u kontekstu anticipirane državne i nacionalne ugroženosti upućuje na onu nacionalnu koheziju za koju je karakteristična personalna samotranscendencija (Roccas, Schwartz i Amit 2010). Prema tome, osim uobičajenih agenasa socijalizacije, kolektivnog pamćenja i povijesnih trauma, percepcija prijetnje koja dolazi od unutarnjeg i vanjskog neprijatelja znatno može individualni identitet transcendirati u nacionalni kolektivitet i dovesti do aktualizacije konfliktnoga energetskog potencijala.

Utvrđena strukturalna povezanost etničkog ekskluzionizma (ksenofobija i antisemitizam) i percepcije prijetnje državnoj i nacionalnoj sigurnosti u skladu je s nalazima istraživanja u kojima se koncept percepcija prijetnje tretira kao ključna eksplanatorna varijabla u formiranju i izražavanju anti-imigranstkih stavova, ksenofobije i antisemitizma (Raijman 2012, Scheepers, Gijsberts i Coenders 2002, Golec de Zavala i Cichocka 2012, Schneider 2008, Watts, 1996). Možemo stoga zaključiti da je koncept percepcije prijetnje, posebno prijetnje državnoj i nacionalnoj sigurnosti, onaj teorijski koncept koji znatno pridonosi razumijevanju političke i političkop-sihološke dinamike nacionalističkog sindroma. Iako je konstrukt nacionalističkog sindroma definiran u terminima etničkih stavova i sentimentata, to ne znači da nam ne može u određenoj mjeri ukazivati na prisutnost određene nacionalističke ideologije, političkog konzervativizma, ekstre-

mizma, autoritarne političke kulture (Duckitt i Fisher 2003, Jost i sur. 2007, Perrin 2005, Raden 1999) ili na prisutnost psihopatskih crta ličnosti (Šram i Podgorelec 2013). Da bismo utvrdili ideološku, političko-kulturalnu i psihološku pozadinu nacionalističkog sindroma, provjerili teorijsku održivost strukturalnog modela te pouzdanost mjere SNS-1, treba provesti istraživanje na reprezentativnom uzorku opće populacije u čijem bi nacrtu dimenzije političkih orijentacija, socijalnog kapitala, autoritarnosti i konativne osobine ličnosti bile stavljene u poziciju prediktorskog seta varijabli. Unutač mogućoj zamjerki da je istraživanje urađeno na studentskoj populaciji, možemo s određenom sigurnošću zaključiti da smo konstruirali pouzdanu i ekonomičnu mjeru nacionalističkog sindroma koja je teorijski utemeljena na konceptu percepcije prijetnje. S obzirom na to da distribucija rezultata postignutih na skali za mjerenje nacionalističkog sindroma ne odstupa statistički značajno od normalne distribucije, možemo zaključiti da nacionalistički sindrom, mjereno skalom SNS-1, ne predstavlja socijalno ili politički patološki fenomen unutar uzorka zagrebačkih studenata na kojem je ispitivanje izvršeno. To znači da u studentskoj populaciji može biti znatno prisutan konfliktni potencijal koji, zbog stvarne ili zamišljene percepcije nacionalne prijetnje, može dovesti do interetničkih konflikata, ksenofobije, političke paranoje, kolektivne narcisoidnosti i konspirativizma.

CITIRANA LITERATURA

- Altemeyer, R. A. 1981. *Right-wing Authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Ariely, G. 2012. „Globalization, immigration and national identity: How the level of globalization affects the relations between nationalism, constructive patriotism and attitudes toward immigrants?“ *Group Processes & Intergroup Relations* 15 (4): 539-557.
- Bar-Tal, D. i Antebi, D. 1992. „Beliefs about Negative Intentions of the World: A Study of the Israeli Siege Mentality.“ *Political Psychology* 13 (4): 633-645.
- Bar-Tal, D. 2003. „Collective memory of physical violence: Its contribution to the culture of violence.“ In ed. Ed Cairns i Michael D. Roe. *The role of memory in ethnic conflict*. London: Palgrave Macmillan.
- Bentler, P. M. 1992. „On the Fit of Models to Covariances and Methodology to the Bulletin.“ *Psychological Bulletin* 112 (3): 400-404.
- Bermann, W. 1997. „Antisemitism and Xenophobia in United Germany since Unification.“ In (eds) H. Kurthen, W. Bergmann i R. Erb. *Antisemitism and Xenophobia in Germany after Unification*. New York, Oxford: Oxford University Press.

- Bohm, T. 2010. „On the dynamics of xenophobic prejudices – with antisemitism as an illustration.“ *The Scandinavian Psychoanalytic Review* 33 (1): 32-39.
- Breuilly, J. 1996. „Approaches to Nationalism.“ In (ed) G. Balakrishnan. *Mapping the World*. London: Verso.
- Cameron, J. E., Duck, J. M., Terry, D. J. i Lalonde, R. N. 2005. „Perceptions of Self and Group in the Context of a Threatened National Identity: A Field Study.“ *Group Processes & Intergroup Relations* 8 (1): 73-88.
- Canetti, D., Halperin, E., Hobfol, S. E., Shapira, O. i Hirsch-Hoefler, S. 2009. „Authoritarianism, perceived threat and exclusionism on the eve of the Disengagement: Evidence from Gaza.“ *International Journal of Intercultural Relations* 33 (6): 463-474.
- Canetti-Nisim, D., Ariely, G. i Halperin, E. 2008. „Life, Pocketbook, or Culture: the Role of Perceived Security Threats in Promoting Exclusionist Political Attitudes toward Minorities in Israel.“ *Political Research Quarterly* 61 (1): 90-103.
- Canetti-Nisim, D., Halperin, E., Sharvit, K. i Hobfoll, S. E. 2009. „A New Stress-Based Model of Political Extremism: Personal Exposure to Terrorism, Psychological Distress, and Exclusionist Political Attitudes.“ *Journal of Conflict Resolution* 53 (3): 363-389.
- Chorafas, D. N. 2010. *The Business of Europe is Politics: Business Opportunity, Economic Nationalism and the Decaying Atlantic Alliance*. Farnham: Gower Publishing Limited; Burlington: Ashgate Publishing Company.
- Coenders, M. i Scheepers, P. 2003. „The Effect of Education on Nationalism and Ethnic Exclusionism: An International Comparison.“ *Political Psychology* 24 (2): 313-343.
- Cohrs, C. J. 2013. „Threat and authoritarianism: Some theoretical and methodological comments.“ *International Journal of Psychology* 48 (1): 50-54.
- Cole, D.A. 1987. „Utility of Confirmatory Factor Analysis in test validation research.“ *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 55 (4): 584-595.
- Connor, W. 1994. *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*. Princeton: Princeton University.
- Conversi, D. 2012. „Modernism and nationalism.“ *Journal of Political Ideologies* 17 (1): 13-34.
- Cottam, M. L., Dietz-Uhler, B., Mastors, E. i Preston, T. 2010. *Introduction to Political Psychology*. New York: Psychology Press.
- Crandall, C., Bahns, A. J., Warner, R. i Schaller, M. 2011. „Stereotypes as Justifications of Prejudice.“ *Personality and Social Psychology Bulletin* 37 (11): 1488-1498.
- David, O. i Bar-Tal, D. 2009. „A Sociopsychological Conception of Collective Identity: The Case of National Identity as an Example.“ *Personality and Social Psychology Review* 13 (4): 354-379.

- Davidov, E. 2011. „Nationalism and Constructive Patriotism: A Longitudinal Test of Comparability in 22 Countries with the ISSP.“ *International Journal of Public Opinion Research* 23 (1): 88-103.
- Dekker, H., Malova, D. i Hoogendoorn, S. 2003. „Nationalism and Its Explanations.“ *Political Psychology* 24 (2): 345-376.
- Druckman, D. 1994. „Nationalism, Patriotism, and Group Loyalty: A Social Psychological Perspective.“ *Mershon International Studies* 38 (1): 43-68.
- Duckitt, J. i Fisher, K. 2003. „The Impact of Social Threat on Worldview and Ideological Attitudes.“ *Political Psychology* 24 (1): 199-222.
- Falmoir-Pichastor, J. M. i Frederic, N. S. 2013. „The dark side of heterogeneous ingroup identities: National identification, perceived threat, and prejudice against immigrants.“ *Journal of Experimental Social Psychology* 49 (1): 72-79.
- Feldman, S. i Stenner, K. 1997. „Perceived Threat and Authoritarianism.“ *Political Psychology* 18 (4): 741-770.
- Fenton, S. 2012. „Resentment, class and social sentiments about the nation: The ethnic majority in England.“ *Ethnicities* 12 (4): 465-483.
- Fertig, M. i Schmidt, C. M. 2011. „Attitudes towards foreigners and Jews in Germany: identifying the determinants of xenophobia in a large opinion survey.“ *Review of Economics and Household* 9 (1): 99-128.
- Freedon, M. 1998. „Is Nationalism a Distinct Ideology?“ *Political Studies* 46 (4): 748-765.
- Gingrich, A. 2006. „Neo-nationalism and the reconfiguration of Europe.“ *Social Anthropology* 14 (2): 195-217.
- Golec de Zavala, A. i Cichocka, A. 2012. „Collective narcissism and anti-Semitism in Poland.“ *Group Processes & Intergroup Relations* 15 (2): 213-229.
- Golec de Zavala, A., Cichocka, A. i Bilewicz, M. 2013. „The Paradox of In-Group Love: Differentiating Collective Narcissism Advances Understanding of the Relationship Between In-Group and Out-Group Attitudes.“ *Journal of Personality* 81 (1): 16-28.
- Greenstein, F. I. 1987. *Personality and Politics: Problems of Evidence, Inference, and Conceptualization*. Princeton: Princeton University Press.
- Griffith, J. 2010. „When Does Soldier Patriotism or Nationalism Matter? The Role of Transformational Small-Units Leaders.“ *Journal of Applied Social Psychology* 40 (5): 1235-1275.
- Halperin, E., Canetti-Nisim, D. i Pedahzur, A. 2007. „Threatened by the uncontrollable: Psychological and socio-economic antecedents of social distance towards labor migrants in Israel.“ *International Journal of Intercultural Relations* 31(4): 459-478.
- Hetherington, M. i Suhay, E. 2011. „Authoritarianism, Threat, and Americans’

- Support for the War on Terror." *American Journal of Political Science* 55 (3): 546-560.
- Hjerm, M. i Schnabel, A. 2010. „Mobilizing nationalistic sentiments: Which factors affect nationalistic sentiments in Europe.“ *Social Science Research* 39 (4): 527-539.
- Hu, L. i Bentler, P. M. 1999. “Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria versus New Alternatives.” *Structural Equation Modeling* 6 (1): 1-55.
- Huddy, L., Feldman, S. i Weber, C. 2007. “The Political Consequences of Perceived Threat and Felt Insecurity.” *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 1: 131-153.
- Jaspal, R. i Cinnirella, M. 2012. “**The construction of ethnic identity: Insights from identity process theory.**” *Ethnicities* 12 (5): 503-53.
- Jost, J. T., Napier, J. L., Thorisdottir, H., Gosling, S. D., Palfai, T. P. i Ostafin, B. 2007. “Are Needs to Manage Uncertainty and Threat Associated with Political Conservatism or Ideological Extremity?” *Personality and Social Psychology Bulletin* 33 (7): 989-1007.
- Kangrga, M. 2002. *Nacionalizam i demokracija*. Zagreb: Razlog.
- Kemmelmeier, M. i Winter, D. G. 2008. „Sowing Patriotism, but Reaping Nationalism? Consequences of Exposure to the American Flag.“ *Political Psychology* 29 (6): 859-879.
- Kissane, B. i Sitter, N. 2013. „Ideas in Conflict: The Nationalism Literature and the Comparative Study of Civil War.“ *Nationalism and Ethnic Politics* 19 (1): 38-57.
- Kosterman, R. i Feshbach, S. 1989. „Toward a Measure of Patriotic and Nationalistic Attitudes.“ *Political Psychology* 10 (2): 257-274.
- Kovacs, A. 2010. *Stranger at Hand: Antisemitic Prejudices in Post-Communist Hungary*. Boston; Leiden: Brill.
- Križanec, T. i Čorkalo Biruški, D. 2009. „Prediktori nacionalizma i kozmopolitizma: doprinos nekih sociodemografskih obilježja, ideološke samoidentifikacije i individualizma/kolektivizma na uzorku studenata i njihovih roditelja.“ *Migracijske i etničke teme* 25 (1-2): 7-33.
- Krumpal, I. 2012. „Estimating the prevalence of xenophobia and anti-Semitism in Germany: A Comparison of randomized response and direct questioning.“ *Social Science Research* 41 (6): 1387-1403.
- Lahav, G. i Courtemanche, M. 2012. „The Ideological Effects of Framing Threat on Immigration and Civil Liberties.“ *Political Behavior* 34 (3): 477-505.
- Legault, L. i Green-Demers, I. 2012. „The protective role of self-determined prejudice regulation in the relationship between intergroup threat and prejudice.“ *Motivation and Emotion* 36 (2): 143-158.

- Li, Q. i Brewer, M. B. 2004. „What Does it Mean to Be an American? Patriotism, Nationalism, and American Identity After 9/11.“ *Political Psychology* 25 (5): 727-739.
- Lieven, A. 2004. *America Right or Wrong: An Anatomy of American Nationalism*. New York: Oxford University Press.
- McLaren, L. 2003. „Anti-Immigrant Prejudice in Europe: Contact, Threat Perception, and Preferences for the Exclusion of Migrants.“ *Social Forces* 81 (3): 909-936.
- Nunnely, J. i Bernstein I. 1994) *Psychometric Theory*. New York: McGraw-Hill: New York.
- Melander, E. 2009. „The Geography of Fear: Regional Ethnic Diversity, the Security Dilemma, and Ethnic War.“ *European Journal of International Relations* 15 (1): 95-124.
- Olzak, S. 2011. „Does Globalization Breed Ethnic Discontent?“ *Journal of Conflict Resolution* 55 (1): 3-32.
- Quillian, L. 1995. „Prejudice as a Response to Perceived Group Threat: Population Composition and Anti-Immigrant and Racial Prejudice in Europe.“ *American Sociological Review* 60 (4): 586-611.
- Oxman-Martinez, J., Rummens, A. J., Moreau, J., Choi, Y. R., Beiser, M., Ogilvie, L. i Armstrong, R. 2012. „Perceived Ethnic Discrimination and Social Exclusion: Newcomer Immigrant Children in Canada.“ *American Journal of Orthopsychiatry* 82 (3): 376-388.
- Perrin, A. J. 2005. „National Threat and Political Culture: Authoritarianism, Antiauthoritarianism, and September 11 Attacks.“ *Political Psychology* 26 (2): 167-194.
- Raden, D. 1999. „Is Anti-Semitism Currently Part of an Authoritarian Attitude Syndrome?“ *Political Psychology* 20 (2): 323-343.
- Rajzman, R. 2012. „Foreigners and Outsiders: Exclusionist Attitudes towards Labour Migrants in Israel.“ *International Migration* 51 (1): 136-151.
- Reeskens, T. i Wright, M. 2013. „Nationalism and the Cohesive Society: A Multilevel Analysis of the Interplay Among Diversity, National Identity, and Social Capital Across 27 European Societies.“ *Comparative Political Studies* 46 (2): 153-181.
- Schatz, R. T., Staub, E. i Lavine, H. 1999. „On the Varieties of National Attachment: Blind Versus Constructive Patriotism.“ *Political Psychology* 20 (1): 151-174.
- Scheepers, P., Gijsberts, M. i Coenders, M. 2002. „Ethnic Exclusionism in European Countries. Public Opposition to Civil Rights for Legal Migrants as a Response to Perceived Ethnic Threat.“ *European Sociological Review* 18 (1): 17-34.
- Schneider, S. L. 2008. „Anti-Immigrant Attitudes in Europe: Outgroup Size and Perceived Threat.“ *European Sociological Review* 24 (1): 53-67.

- Sekulić, D. i Šporer, Ž. 2006. „Religioznost kao prediktor vrijednosnih orijentacija.“ *Revija za sociologiju* 37 (1-2): 1-19.
- Selznick, G. J. i Steinberg, S. 1969. *The Tenacity of Prejudice: Anti-Semitism in Contemporary America*. New York: Harper and Row.
- Sidanius, J., Feshbach, S., Levin, S. i Pratto, F. 1997. „The Interface between Ethnic and National Attachment: Ethnic Pluralism or Ethnic Dominance?“ *The Public Opinion Quarterly* 61 (1): 102-133.
- Solt, F. 2011. „Diversionsary Nationalism: Economic Inequality and the Formation of National Pride.“ *The Journal of Politics* 73 (3): 821-830.
- Stephen, W. G. i Cookie, W. S. 2000. „An Integrated Threat Theory of Prejudice.“ In ed. S. Oskamp. *Reducing Prejudice Discrimination*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Stephen, W. G. i Cookie, W. S. 2001. *Improving Intergroup Relations*. Thousand Oaks: Sage Publications Inc.
- Šram, Z. 2008. „Etnocentrizam, autoritarne tendencije i religioznost: relacije na uzorku zagrebačkih studenata.“ *Migracijske i etničke teme* 24 (1-2): 49-66.
- Šram, Z. 2009. „Mentalitet nacionalnoga opsadnog stanja i predsjednički izbori 2008. u Srbiji.“ *Revija za sociologiju* 40 (1-2): 23-52.
- Šram, Z. 2010. „Etnocentrizam, percepcija prijeteće i hrvatski nacionalni identitet.“ *Migracijske i etničke teme* 26 (2): 113-142.
- Ting, H. 2008. „Social Construction of Nation – A Theoretical Exploration.“ *Nationalism and Ethnic Politics* 14 (3): 453-482.
- Todosijević, B. 1995. *Some Social and Psychological Correlates of Ethno-Nationalist Attitudes: Yugoslavia 1995* (neobjavljen magistarski rad). Prag: Central European University.
- Verkuyten, M. 2009. „Support for Multiculturalism and Minority Rights: The Role of National Identification and Out-group Threat.“ *Social Justice Research* 22 (1): 31-52.
- Watts, M. W. 1996. „Political Xenophobia in the Transition from Socialism: Threat, Racism and Ideology Among East German Youth.“ *Political Psychology* 17 (1): 97-126.
- Weiss, H. 2003. „A Cross-National Comparison of Nationalism in Austria, the Czech and Slovak Republics, Hungary, and Poland.“ *Political Psychology* 24 (2): 377-401.
- Wimmer, A. i Feinstein, Y. 2010. „The Rise of the Nation-State across the World, 1816 to 2001.“ *American Sociological Review* 75 (5): 764-790.
- Zaslave, A. 2009. „The Populist Radical Right: Ideology, Party Families and Core Principles.“ *Political Studies Review* 7 (3): 309-318.

SUMMARY

CONFIRMATORY FACTOR ANALYSIS OF THE SCALE
OF NATIONALISTIC SYNDROME (SNS-1)

The aim of this research was to find out whether national affective attachment, xenophobia, anti-Semitism, threat perception posed by some ethnic minority groups, and national siege mentality are correlated to such a degree that on the latent level of higher order they form a homogeneous and internally coherent attitudinal construct of nationalistic syndrome. The research was carried out on a random sample of students at the University of Zagreb (N=368). In order to establish dimensionality and construct validity of the Scale of nationalistic syndrome consisting of 15 items (SNS-1), exploratory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA) was performed. The EFA yielded three factors labeled a three-factor Anti-Semitism and xenophobia, Perception of threat to national security, and National affective attachment and self-sacrifice. CFA that did not completely meet the established criteria for goodness-of-fit indices. However, the first-order-factor model of nationalistic syndrome should not immediately be discarded because the comparative fit indices were on the borderline level of acceptability. A second-order-factor model of nationalistic syndrome had all the acceptable goodness-of-fit indices and an acceptable range for standard error (SRMR= .06; RMSEA= .09; GFI= .88; AGFI= .84, CFI= .95; NFI= .95). The theoretical model of nationalistic syndrome as an internally coherent system of ethnic exclusionism, threat perception, and strong national affective identification or attachment is confirmed. A high reliability of the scale SNS-1 ($\alpha = .89$) proved it to be an economic and useful tool for assessing nationalistic syndrome in sociological and political science. High reliability of factorially extracted subscales of SNS-1 indicated that they can be used as specific measures of nationalistic syndrome.

KEY WORDS: nationalistic syndrome, nationalism, threat perception, confirmatory factor analysis, Nacsind-1